

Sociology of Education

Identifying the Dimensions and Components of the Heutagogical Curriculum of the Secondary High School

Ziba Nik Mohammadi¹ , Nahid Shafiei^{2*} , Alireza Araghieh³

1. PhD student of Curriculum Planning, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran. (Corresponding Author)
3. Professor, Department of Educational Sciences, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran.

❖ Corresponding Author Email: dr.n.shafiee@gmail.com

Research Paper

Abstract

Receive: 2023/09/02
Accept: 2023/11/19
Published: 2023/12/04

Keywords:

Curriculum, Heutagogical, Goal, Learner, Educational Technology, Evaluation.

Article Cite:

Nik Mohammadi Z, Shafiei N, Araghieh A. (2023). Identifying Cultural and Social Dimensions of Education Management Information Systems in the Form of a Conceptual Framework, **Sociology of Education**. 9(2): 275-286.

Purpose: Curriculum plays an important role in the success of educational systems. Therefore, the current research was conducted with the aim of identifying the dimensions and components of the heutagogical curriculum of the secondary high school.

Methodology: The present study in terms of purpose was applied and in terms of implementation method was qualitative from type of exploratory. The population of this research was articles related to the research field in the years 2019 to 2023 and experts familiar with the research field and having PhD degrees in the fields of curriculum planning and educational psychology, which numbered of 9 articles and 6 experts were selected according to the principle of theoretical saturation and with targeted and snowball sampling methods. The data was collected by taking notes from articles and semi-structured interviews with experts, which whose content validity was calculated by 5 experts 0.995 and its reliability was calculated by Cohen's kappa coefficient 0.979, and to analyze the data were used from thematic analysis.

Findings: The findings from taking notes from articles and semi-structured interviews with experts showed that for the heutagogical curriculum of the secondary high school in the comprehensive theme of the flexibility were identified 8 basic themes in 3 organizing themes including the flexibility in goals, flexibility in programs and flexibility in management, in the comprehensive theme of the goal were identified 8 basic themes in 2 organizing themes including the heutagogical goal setting platform and comprehensiveness in goal setting, in the comprehensive theme of the content were identified 16 basic themes in 4 organizing themes including the extent of, content production, applied content and skill content, in the comprehensive theme of the learner were identified 15 basic themes in the 4 organizing themes including the self-determining recipient, creative cooperative, learner agency and internal motivation, in the comprehensive theme of the facilitation were identified 24 basic themes in 5 organizing themes including the heutagogical class, heutagogical teachers skills, authentic teaching, creating opportunities for students and teaching of heutagogical skills, in the comprehensive theme of educational technology were identified 12 basic themes in 3 organizing themes including the technological class, technological educational tools and social networks, in the comprehensive theme of thinking were identified 8 basic themes in 3 organizing themes including the systemic thinking, critical thinking and group thinking and in the comprehensive theme of evaluation were identified 19 basic themes in 4 organizing themes including the heutagogical assessment, teacher's role in assessment, student's role in assessment and choice in assessment.

Conclusion: According to the identified themes from taking notes from articles and semi-structured interviews with experts for the heutagogical curriculum of the secondary high school, to improve the heutagogical curriculum must prepare the ground for the realization of the identified themes.

<https://doi.org/10.22034/ijes.2021.541983.1184>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

جامعه‌شناسی آموزش و پرورش

شناسایی ابعاد و مولفه‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه

زیبا نیک محمدی^۱، ناهید شفیعی^۲، علیرضا عراقیه^۳

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران.

۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران. (نویسنده مسئول)

۳. استاد، گروه علوم تربیتی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران.

✦ ایمیل نویسنده مسئول: dr.n.shafiee@gmail.com

مقاله تحقیقاتی

چکیده

۱۴۰۲/۰۶/۱۱

دریافت:

۱۴۰۲/۰۸/۲۸

پذیرش

۱۴۰۲/۰۹/۱۳

انتشار:

هدف: برنامه‌درسی نقش مهمی در موفقیت نظام‌های آموزشی دارد. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد و مولفه‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه انجام شد.

روش‌شناسی: مطالعه حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی از نوع اکتشافی بود. جامعه این پژوهش مقاله‌های مرتبط با حیطه پژوهش در سال‌های ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۳ و خبرگان آشنا به حیطه پژوهش و دارای مدرک تحصیلی دکتری در حوزه‌های برنامه‌ریزی درسی و روانشناسی تربیتی بودند که تعداد ۹ مقاله و ۶ نفر خبرگان طبق اصل اشباع نظری و با روش‌های نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی انتخاب شدند. داده‌ها با روش‌های یادداشت‌برداری از مقاله‌ها و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان گردآوری که روایی محتوایی آنها توسط ۵ نفر از خبرگان ۰/۹۹۵ و پایایی آن با روش ضریب کاپای کوهن ۰/۹۷۹ محاسبه و برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های حاصل از یادداشت‌برداری از مقاله‌ها و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان نشان داد برای برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه در مضمون فراگیر انعطاف‌پذیری ۸ مضمون پایه در ۳ مضمون سازمان‌دهنده شامل انعطاف در اهداف، انعطاف در برنامه‌ها و انعطاف در مدیریت، در مضمون فراگیر هدف ۸ مضمون پایه در ۲ مضمون سازمان‌دهنده شامل بستر هدف‌گذاری هیوتاگوژیکی و همه‌جانبه‌نگری در هدف‌گذاری، در مضمون فراگیر محتوا ۱۶ مضمون پایه در ۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل گستردگی محتوا، تولید محتوا، محتوای کاربردی و محتوای مهارتی، در مضمون فراگیر یادگیرنده ۱۵ مضمون پایه در ۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل یادگیرنده خودتعیین‌گر، مشارکت همیارانه خلاق، عاملیت یادگیرنده و انگیزه درونی، در مضمون فراگیر تسهیل‌گری ۲۴ مضمون پایه در ۵ مضمون سازمان‌دهنده شامل کلاس هیوتاگوژیکی، مهارت‌های معلمان هیوتاگوژیکی، تدریس اصیل، فرصت‌سازی برای دانش‌آموز و آموزش مهارت‌های هیوتاگوژیکی، در مضمون فراگیر فناوری آموزشی ۱۲ مضمون پایه در ۳ مضمون سازمان‌دهنده شامل کلاس فناورانه، ابزارهای آموزشی فناورانه و شبکه‌های اجتماعی، در مضمون فراگیر تفکر ۸ مضمون پایه در ۳ مضمون سازمان‌دهنده شامل تفکر سیستمی، تفکر انتقادی و تفکر گروهی و در مضمون فراگیر ارزشیابی ۱۹ مضمون پایه در ۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل سنجش هیوتاگوژیکی، نقش معلم در سنجش، نقش دانش‌آموز در سنجش و انتخاب در سنجش شناسایی شد.

بحث و نتیجه‌گیری: طبق مضامین شناسایی‌شده حاصل از یادداشت‌برداری از مقاله‌ها و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان برای برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه، برای بهبود برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی باید زمینه را برای تحقق مضامین شناسایی‌شده فراهم آورد.

واژگان کلیدی:

برنامه‌درسی، هیوتاگوژیکی، هدف، یادگیرنده، فناوری آموزشی، ارزشیابی.

استناد مقاله:

نیک محمدی م، شفیعی ن، عراقیه ع. (۱۴۰۲). شناسایی ابعاد و مولفه‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه، **جامعه‌شناسی آموزش و پرورش**. ۲۷۵-۲۸۶.

<https://doi.org/10.22034/ijer.2021.541983.1184>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

مقدمه

امروزه، پدیده جهانی‌شدن و گسترش فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در سراسر جهان به‌ویژه در جوامع توسعه‌یافته و دانایی‌محور افزایش اشتیاق جهت توسعه آموزش و در دسترس قرار دادن فرصت‌های یادگیری مداوم را هموار ساخته است (Smith, Jung and Zenker, 2022). نظام آموزش و پرورش در هر کشوری یکی از بزرگ‌ترین و گسترده‌ترین سیستم‌های اجتماعی می‌باشد که وضعیت آن، سرنوشت جامعه را در بلندمدت تعیین می‌کند. بنابراین، اگر آموزش و پرورش از نظر اهداف، ساختار و منابع به نحو مطلوبی برنامه‌ریزی شود، در بلندمدت توسعه جامعه را تضمین خواهد کرد (Bansal, Sherif, Nuchtern, Rosengart and Davis, 2023). نهادهای آموزشی یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان اطلاعات و بی‌تردید عمده‌ترین مصرف‌کننده و ذخیره‌کننده اطلاعات و دانایی محسوب می‌شود. تولید دانش و کاربرد بهینه آن در فرآیند تعلیم و تربیت موجب افزایش دانایی و توانایی فراگیران در مهم‌ترین مأموریت خود یعنی تربیت نیروی انسانی توانمند و کارآمد می‌شود (Ghasemi, Pirani and Nateghi, 2022). مدارس همواره تحت تاثیر تغییرها و تحول‌های جامعه قرار دارند و دیگر کارکرد اصلی مدارس آموزش صرف دانش و معلومات به دانش‌آموزان نیست، بلکه آمادگی برای زندگی و کسب مهارت‌های زندگی مهم‌ترین رسالت مدارس است (Aslani, Vala and Nazem, 2023). از نیمه دوم قرن بیستم با توجه به تغییرها و تحول‌های سریع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ضرورت برخورداری از برنامه‌درسی منعطف و سازگار با تغییرها و تحول‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و مشارکت بیشتر در تصمیم‌گیری‌های آموزشی احساس شد (Yusuf, Samsura and Yuwono, 20218). برنامه‌درسی همه بخش‌های درگیر موسسه‌ها و سازمان‌های آموزشی را با فرآیند تدریس و یادگیری شامل می‌شود و علاوه بر آن هدف، طراحی، هدایت و ارزشیابی تجربه‌های آموزشی را پوشش می‌دهد (Donnelly, Hillman, Greene, Hansen, Gibson, Sullivan and et al, 2017). برنامه‌درسی مهم‌ترین عنصر تشکیل‌دهنده نظام آموزش و پرورش است و این حوزه که یکی از جوان‌ترین حوزه‌های معرفت بشری می‌باشد در عرصه‌ها و حوزه‌های آن تغییرها و تحول‌های زیادی رخ داده است. برنامه‌درسی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر آموزش و پرورش نقش تعیین‌کننده و غیرقابل انکاری در راستای تحقق اهداف و رسالت‌های نظام آموزش و پرورش دارد. به عبارت دیگر، برنامه‌درسی به معنای برنامه‌ای برای یک موضوع درسی شامل سلسله فعالیت‌های یاددهی و یادگیری برای ایجاد تغییرها مطلوب در رفتار یادگیرندگان و ارزشیابی از میزان تحقق آنها است (Hosseini, Sadeghi, Khosravi Babadi and Davaei, 2023). سازه برنامه‌درسی به‌عنوان قلب نظام آموزشی دارای رویکردهای گوناگونی است که هر یک از آنها بر جنبه‌های گوناگون از وجود فرد تاکید می‌کند. در نتیجه، در برنامه‌درسی بیشتر به فعالیت‌هایی نیاز داریم که کار، اندیشه و حل مسئله را برای توسعه درک شهودی به‌کار گیرد (Pender, Boi and Smith, 2020). عناصر برنامه‌درسی از یک تا ده عنصر متغیر است، اما اکثر صاحب‌نظران با چهار عنصر هدف، محتوا، روش و ارزشیابی موافق هستند. همچنین، برای برنامه‌ریزی جهت برنامه‌درسی فعالیت‌هایی مانند شناسایی و تنظیم اهداف عینی و آموزشی، تخصیص حوزه و توالی محتوای آموزش، گزینش راهبردهای یاددهی و یادگیری و تدوین مواد آموزشی انجام می‌شود (VanLangen, Elder, Young and Sohn, 2020). برنامه‌درسی فعالیتی انسانی با پیچیدگی و ظرافت خاص است و توجه به آن در نظام آموزشی نقش مهم و موثری در تعیین کیفیت مباحث مربوط به محتوا و سازماندهی برنامه‌درسی، اهداف برنامه‌درسی، رویکردهای طراحی برنامه‌درسی و تعیین روش‌ها و راهبردهای یاددهی و یادگیری دارد (Rau, 2021). این سازه شامل فرآیندی است که در قالب آن آموزش شروع می‌شود و پایان می‌یابد و برنامه‌درسی از عناصری تشکیل شده که ترکیب و هماهنگی مناسب آنها در کنار یکدیگر موفقیت برنامه‌درسی را تضمین می‌کند و مخاطب را به هدف نزدیک‌تر می‌کند (Udugama, Bayer, Baroutian, Germaey, Yu and Young, 2022).

یکی از رویکردهای برنامه‌درسی مبتنی بر هیوتاگوژیک است که به آن مطالعه یادگیری خودمانگر نیز می‌گویند. هیوتاگوژیک نقش عاملیت انسان در فرآیند یادگیری را توسعه می‌بخشد و بسط می‌دهد. نظریه هیوتاگوژیکی، یادگیرندگان را به‌عنوان عامل اصلی در یادگیری تلقی کرده و یادگیری را حاصل تجربه‌های شخصی می‌داند (Safae Movahed, 2019). هیوتاگوژی یا یادگیری خودتعیین‌گر شکلی از یادگیری خودتعیینی است که در آندراگوژی یا یادگیری خودراهبر ریشه دارد و در دنیای پیچیده و غیرخطی کنونی منجر به تجربه‌های پویا در فرآیندهای یادگیری می‌شود. هیوتاگوژی رویکردی یادگیری است که به توسعه توانایی‌های یادگیرنده توجه دارد، به یادگیری به‌عنوان یک فرآیند فعال می‌نگرد، یادگیرندگان یک عامل مهم در یادگیری خود هستند و تجربه‌های یادگیرندگان را به‌عنوان یک عامل اثرگذار در انتخاب‌های یادگیری مورد توجه قرار می‌دهد (Hainsworth, Dowse, Cummins, Ebert and Foureur, 2022). به‌طور کلی سه نوع یادگیری شامل پداگوژی یا یادگیری معلم‌راهبر، آندراگوژی یا یادگیری خودراهبر و هیوتاگوژی یا یادگیری خودتعیین‌گر وجود دارد. پداگوژی یک مدل محتوایی و مبتنی بر انتقال اطلاعات به فراگیران است که در آن یادگیرنده، نوع محتوا و چگونگی انتقال آن را تعیین نمی‌کند. آندراگوژی یکی از نظریه‌های محبوب یادگیری با تمرکز بر یادگیری خودراهبر است و اصول اساسی آن خودپنداره مثبت و انگیزه یادگیری درونی می‌باشد. هیوتاگوژی یک یادگیری خودتعیین‌گر یا یادگیرنده‌محور است که به وسیله طراحی مبتنی بر فناوری هدایت و راهبری می‌شود که اساس آن برگرفته از نظریه سازنده‌گرایی می‌باشد (Abili and Mazari, 2021). هیوتاگوژی یک واژه یونانی به مفهوم راهنمایی و هدایت است که به‌عنوان یادگیری خودتعیین‌گر

تعریف می‌شود که بر انعطاف‌پذیری در یادگیری تاکید می‌کند و در آن یادگیرندگان می‌توانند موضوع‌ها و مسائل اصلی را بررسی و موضوع‌های مورد علاقه خود را انتخاب و سپس با مذاکره و گفتگوی بیشتر درباره کارهای مورد مطالعه و روش‌های سنجش تصمیم‌گیری کنند (Lock, Lakhal, Cleveland- 2021, Innes, Arancibia, Dell and De Silva, 2021). محیط یادگیری هیوتاگوژیکی ظرفیت فراگیران را تقویت و یادگیری را تسهیل می‌کند و یادگیری بر اساس رویکرد هیوتاگوژی از هر سه جنبه دانش، نگرش و مهارت توسعه می‌یابد (Lynch, Sage, Hitchcock and Sage, 2021). طبق این رویکرد، انتخاب محتوای یادگیری و روش سنجش از طریق مذاکره است که با این شیوه محتوای یادگیری با نیازهای یادگیرنده هماهنگ و ریشه در نیازهای یادگیرنده دارد (Torfi, Nateghi and Jalalvandi, 2021). اصول پنج‌گانه نظریه هیوتاگوژیکی شامل موارد زیر می‌باشند. یادگیرنده‌محوری و یادگیری خودمانگر یعنی عاملیت انسان در یادگیری یک اصل مهم و بنیادی است. توانمندی یعنی قابلیت به‌کارگیری صلاحیت‌ها در موقعیت‌های آشنا و بدیع، خودکارآمدی، ارتباط، خلاقیت، همکاری و مشارکت و ارزش‌های مثبت. تأمل در خویشتن و فراشناخت یعنی در رویکرد هیوتاگوژیکی ضروری است که تأمل به شیوه‌ای کل‌گرایانه رخ دهد. یادگیری دوحلقه‌ای که این یادگیری مستلزم آن است که یادگیرندگان هم از حیث روانی و هم از حیث رفتاری درگیر باشند. یاددهی و یادگیری غیرخطی یعنی با توجه به اینکه یادگیری مبتنی بر اصل خودفراگیری است، مسیر یادگیری توسط یادگیرنده، نه مدرس تعریف می‌شود (Rusli, Rahman and Abdullah, 2020). در رویکرد هیوتاگوژیکی معلم نقش منفعلانه‌تر دارد و همانند یکی از یادگیرندگان می‌شود و سوال‌هایی را طرح و بحث‌هایی را انجام می‌دهد که در این حالت محیط یادگیری مشارکتی‌تر و منصفانه‌تر می‌شود. بر اساس این رویکرد باید فضا و شرایط یادگیری متناسب با نیازهای یادگیرندگان باشد تا فرآیندهای یادگیری به‌صورت مطلوب اتفاق افتد (Green and Schlairet, 2017).

Abili and Mazari (2021) ضمن پژوهشی درباره الگوی هیوتاگوژیک خودتوسعه‌ای در بستر الکترونیک برای رهبری یادگیری به این نتیجه رسیدند که برای آن سه بعد فردمحوری (با مولفه‌های خودآگاهی، خودعاملیتی، خودمسئولیتی و خودانگیزی فردی یادگیرندگان)، یادگیری‌محوری (با مولفه‌های خودیادگیری، خودراهبری و خودتعیینی یادگیری) و یادگیرنده‌محوری (با مولفه‌های خودنظم‌دهی، خودنظارتی و خودارزیابی یادگیرنده) شناسایی شد. Torfi, Nateghi and Jalalvandi (2020) ضمن پژوهشی درباره جایگاه رویکردهای آموزشی پداگوژی، آندراگوژی و هیوتاگوژی در توسعه حرفه‌ای معلمان به این نتیجه رسیدند که بر اساس رویکرد هیوتاگوژی، عنصر محتوا شامل شاخص‌های طراحی محتوای آموزشی بر اساس نیازهای حرفه‌ای توسط فراگیران، منابع مختلف یادگیری استفاده‌شده و دسترسی به اطلاعات موردنیاز بدون محدودیت زمانی و مکانی، عنصر هدف شامل شاخص‌های تربیت یادگیرندگان خودراهبر به‌عنوان هدف دوره، انتخاب و تدوین اهداف دوره توسط فراگیران و از طریق مذاکره و بهبود مهارت‌های یادگیری واقعی فراگیران به‌عنوان هدف برگزاری دوره‌ها، عنصر راهبردهای یاددهی و یادگیری شامل شاخص‌های روش تدریس متنوع و فرد به‌عنوان راهبر اصلی دوره، یادگیرنده‌محوری، یادگیری چگونگی یادگیری، فراگیرنده به‌عنوان خالق محیط‌های یادگیری، فراگیرنده به‌عنوان خالق محیط‌های یادگیری، درنظرگرفتن زمینه‌های یادگیری رسمی و غیررسمی، اساتید به‌عنوان تسهیل‌گر فرآیند یادگیری، تعیین منابع یادگیری به‌صورت اشتراکی بین استاد و فراگیر، طراحی دوره‌هایی با پیچیدگی بسیار بالا، اشتراک اطلاعات و دانش بین فراگیران و اساتید، قرارگرفتن فراگیران در مرکز یادگیری، تاکید بر فرایندها به جای محتوا، انعطاف‌پذیری زمان و مکان دوره و وابسته به نظر یادگیرندگان، یادگیری‌محوری بودن فرآیند آموزش و کمک به توسعه توانایی‌های، شایستگی‌ها و ظرفیت‌های فراگیرندگان و عنصر ارزشیابی شامل شاخص خودارزیابی توسط یادگیرنده و به‌صورت مداوم بود.

Shafiee and Bakhshimaneh Geshti (2019) ضمن پژوهشی درباره برنامه‌درسی آموزش از راه دور در نگاه هیوتاگوژی به این نتیجه رسیدند که در این نوع برنامه‌درسی لازم است تا دانشگاه‌ها با پویایی لازم همگام با تحولات تکنولوژیکی آموزشی تغییراتی را در فرآیندهای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و یادگیری خود ایجاد نمایند، برنامه‌درسی انعطاف‌پذیر داشته باشند، نقش تسهیل‌گری و ارشادگری پژوهشی اساتید را تقویت نمایند و به نقش یادگیرنده و مشارکت فعالانه او در برنامه‌درسی توجه ویژه داشته باشند.

Safae Movahed (2019) ضمن پژوهشی درباره الگوی برنامه‌درسی محیط کار بر مبنای رویکرد هیوتاگوژی به این نتیجه رسید که برای آن پنج عنصر هدف‌گذاری سه سطحی (اهداف راهبردی، اهداف عملکردی و اهداف یادگیری)، تحلیل چهار سطحی (ابر تحلیل، کلان تحلیل، میان تحلیل و تحلیل خرد)، ارزشیابی توانمندساز (ارزشیابی، پایش و بازخورد مستمر)، خودآگاهی (سبک یادگیری و سبک انگیزش) و تدوین چهار بعدی فرصت‌های یادگیری (اصیل، مجازی، شبیه‌سازی‌شده و فرصت‌های یادگیری سنتی) شناسایی شد.

در دهه‌های اخیر برنامه‌درسی همواره دستخوش اصلاح‌ها، تغییرها و تحول‌های مداوم قرار گرفته است. زیرا برنامه‌درسی با کیفیت پایین و عدم نوسازی و بهسازی آنها به تدریج اثربخشی دوره‌های آموزشی را کاهش می‌دهد و برنامه‌درسی را به یک برنامه‌درسی غیرمفید و غیرسودمند تبدیل می‌کند. همچنین، سرعت بالای تولید و افزایش دانش و اطلاعات در همه زمینه‌ها و رشته‌ها نیاز به بازنگری مداوم برنامه‌درسی را به امری حیاتی و ضروری تبدیل کرده است (Parmuz, Saber Garakani and Hanifi, 2023). یکی از رویکردهای برنامه‌درسی، هیوتاگوژی یا برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی است که به‌عنوان یادگیری

خودتعیین‌گر و خودفرمانگر نقش عاملیت انسانی را در فرآیند یادگیری بسط و توسعه می‌دهد. درباره برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی پژوهش‌های بسیار اندکی انجام شده است و انجام این پژوهش می‌تواند به متخصصان و برنامه‌ریزان نظام‌های آموزشی به‌ویژه نظام آموزش و پرورش در شناخت بهتر وضعیت برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی و طراحی و اجرای برنامه‌هایی برای تحقق آن کمک شایانی نماید. در نتیجه، برنامه‌درسی نقش مهمی در موفقیت نظام‌های آموزشی دارد. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد و مولفه‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه انجام شد.

روش‌شناسی

مطالعه حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی از نوع اکتشافی بود. جامعه این پژوهش مقاله‌های مرتبط با حیطه پژوهش در سال‌های ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۳ و خبرگان آشنا به حیطه پژوهش و دارای مدرک تحصیلی دکتری در حوزه‌های برنامه‌ریزی درسی و روانشناسی تربیتی بودند که تعداد ۹ مقاله و ۶ نفر خبرگان طبق اصل اشباع نظری و با روش‌های نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی انتخاب شدند. خبرگان پژوهش حاضر بر اساس ملاک‌هایی مانند داشتن تخصص در زمینه پژوهش یعنی برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی، عضو هیأت‌علمی دانشگاه بودن، تمایل جهت شرکت در پژوهش، داشتن تحصیلات دکتری تخصصی در یکی از رشته‌های برنامه‌ریزی درسی و روانشناسی تربیتی، سابقه شغلی بالاتر از ۱۰ سال و پذیرش شرکت در پژوهش از جمله ضابط مصاحبه‌ها انتخاب شدند. همچنین، فرآیند انتخاب مقاله‌ها به این صورت بود که پایگاه‌های داخلی و خارجی جهاد دانشگاهی، مگیران، سیویلیکا، گوگل اسکولار (Google Scholar)، ساینس دایرکت (Scimedirect) و ریسرچ‌گیت (Researchgate) با استفاده از کلیدواژه‌های هیوتاگوژی (Heutagogy) و یادگیری خودتعیین‌گری (Self-determined learning) مورد جستجو قرار گرفتند که ۲۵۹ مقاله شناسایی شد. مقاله‌های تکراری و آنهایی که زبان آنها فارسی یا انگلیسی نبود حذف شدند (۷۶ مقاله)، در مرحله بعد متن مقاله‌ها بررسی و در صورت نامرتب بودن و فصلی از کتاب بودن موارد شناسایی شده حذف شدند (۴۱ مقاله)، سپس چکیده‌ها و روش‌شناسی مقاله‌ها بررسی و مقاله‌های نامناسب حذف شدند (۱۰۶ مقاله) و در نهایت، هر یک از مقاله‌ها به‌طور کامل با توجه به ویژگی‌های رویکرد هیوتاگوژیکی در نظام آموزشی بررسی و موارد نامناسب حذف شدند (۲۷ مقاله) که با توجه به تعداد مقاله‌های حذف شده، ۹ مقاله به‌عنوان نمونه نهایی انتخاب شد که در جدول ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱. مقاله‌های منتخب مرتبط با حیطه پژوهش

ردیف	زبان	مشخصات
۱	فارسی	عنوان: ارائه الگوی هیوتاگوژیک خودتوسعه‌ای در بستر الکترونیک (الگوی برای رهبری یادگیری) مجله یا همایش و سال: مجله دیجیتالی، دانشنامه تحول دیجیتال، سال ۱۴۰۰ نویسندگان: خدایار ایلی و ابراهیم مزاری
۲	فارسی	عنوان: برنامه‌درسی آموزش از راه دور در نگاه هیوتاگوژی مجله یا همایش و سال: سومین همایش ملی روانشناسی، تعلیم و تربیت و سبک‌زندگی، سال ۱۳۹۸ نویسندگان: ناهید شفیعی و شهربانو بخشی‌منش گشتی
۳	فارسی	عنوان: برنامه‌درسی خودتعیین‌گری در نگاه هیوتاگوژی مجله یا همایش و سال: پنجمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک‌زندگی، سال ۱۳۹۷ نویسندگان: ناهید شفیعی
۴	فارسی	عنوان: الگوی برای برنامه‌درسی محیط کار بر مبنای رویکرد هیوتاگوژی مجله یا همایش و سال: فصلنامه مطالعات برنامه‌درسی ایران، سال ۱۳۹۷ نویسنده: سعید صفایی موحد
۵	انگلیسی	Title: Identifying and ranking the professional qualifications of secondary school teachers in the heutagogy approach Journal: Curriculum Research, 2023 Author: Sahftee N
۶	انگلیسی	Title: The heutagogy model of learning innovation in increasing the skill needs of the digital era of vocational students Journal: Jurnal Ilmu Pendidikan, 2022 Authors: Yoto Y, Ulfatin N, Zahro A, Putra ABNR, Subandi MS, Rochmawati R, Santoso A
۷	انگلیسی	Title: Heutagogy in improving metacognitive intelligence of students in Pesantren Journal: Journal An-Nafs: Kajian Penelitian Psikologi, 2022 Authors: Bakar MYA, Baharun H, Hasanah NS

Title: Enhancing learning for early years foundation degree students: Empowerment through heutagogy and reflecting on the notion of knowledgeable others Journal: Polish Journal of Educational Studies, 2020 Authors: Teszenyi E, Devecchi C, Richardson T	انگلیسی	۸
Title: Design principles for heutagogical learning: Implementing student-determined learning with mobile and social media tools Journal: Australasian Journal of Educational Technology, 2019 Authors: Narayan V, Herrington J, Cochrane C	انگلیسی	۹

ابزارهای پژوهش حاضر شامل یادداشت‌برداری از مقاله‌ها و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان بود. برای این منظور ابتدا ۹ مقاله منتخب بالا به صورت خط به خط مورد بررسی قرار گرفتند و نکات مهم و کلیدی آنها که مرتبط با برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی بود، یادداشت شد. در مصاحبه نیز ابتدا با کمک اساتید سوال‌هایی جهت مصاحبه با خبرگان آشنا به حیطه پژوهش طراحی شد و هر یک از خبرگان به صورت انفرادی تحت مصاحبه قرار گرفتند. برای این منظور، پس از شناسایی خبرگان برای آنان اهمیت و ضرورت پژوهش تشریح و برای آنان رعایت نکات اخلاقی تبیین شد. زمان مصاحبه با هر یک از خبرگان ۴۵ تا ۹۰ دقیقه طول کشید و تمامی مصاحبه‌ها جهت بررسی مجدد ضبط شدند و در مرحله بعد همه آنها به متن تبدیل شدند و نکات مهم و کلیدی آنها که مرتبط با برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی بود، یادداشت شد. روایی محتوایی یافته‌ها توسط ۵ نفر از خبرگان ۰/۹۹۵ و پایایی آن با روش ضریب کاپای کوهن ۰/۹۷۹ محاسبه شد. سوال‌های مصاحبه با خبرگان آشنا به حیطه پژوهش در جدول ۲ قابل مشاهده است.

جدول ۲. سوال‌های مصاحبه با خبرگان آشنا به حیطه پژوهش

ردیف	سوال
۱	لطفا برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی را تعریف کنید؟
۲	لطفا درباره اهمیت برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی برای دوره دوم متوسطه توضیح دهید؟
۳	وضعیت هیوتاگوژیکی در برنامه‌درسی دوره دوم متوسطه را چگونه ارزیابی می‌کنید؟
۴	ویژگی‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی برای دوره دوم متوسطه از نظر عنصر هدف چیست؟
۵	ویژگی‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی برای دوره دوم متوسطه از نظر عنصر محتوا چیست؟
۶	ویژگی‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی برای دوره دوم متوسطه از نظر عنصر یادگیرنده چیست؟
۷	ویژگی‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی برای دوره دوم متوسطه از نظر عنصر روش تدریس چیست؟
۸	ویژگی‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی برای دوره دوم متوسطه از نظر عنصر ارزشیابی چیست؟

برای تحلیل داده‌های حاصل از یادداشت‌برداری از مقاله‌ها و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان آشنا به حیطه پژوهش از روش تحلیل مضمون استفاده شد.

یافته‌ها

در این پژوهش تعداد ۹ مقاله مرتبط با حیطه پژوهش (قابل مشاهده در جدول ۱) و نتایج مصاحبه با ۶ نفر از خبرگان آشنا به حیطه پژوهش مورد تحلیل قرار گرفت که ویژگی‌های جمعیت‌شناختی خبرگان آشنا به حیطه پژوهش در جدول ۳ قابل مشاهده است.

جدول ۳. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی خبرگان آشنا به حیطه پژوهش

ردیف	جنسیت	میزان تحصیلات	رشته تحصیلی	سابقه کار (سال)	رتبه دانشگاهی
۱	زن	دکتری تخصصی	روانشناسی تربیتی	۲۵	دانشیار
۲	مرد	دکتری تخصصی	برنامه‌ریزی درسی	۲۰	استاد
۳	مرد	دکتری تخصصی	برنامه‌ریزی درسی	۲۰	استادیار
۴	زن	دکتری تخصصی	روانشناسی تربیتی	۲۳	دانشیار
۵	زن	دکتری تخصصی	برنامه‌ریزی درسی	۱۹	استادیار
۶	مرد	دکتری تخصصی	روانشناسی تربیتی	۱۵	استادیار

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، جنسیت ۵۰ درصد مرد و ۵۰ درصد زن، تحصیلات ۱۰۰ درصد دکتری تخصصی، رشته تحصیلی ۵۰ درصد روانشناسی تربیتی و ۵۰ درصد برنامه‌ریزی درسی، سابقه کار ۱۰۰ درصد ۱۵ تا ۲۵ سال و رتبه دانشگاهی ۵۰ درصد استادیار، ۳۳/۳۳ درصد دانشیار و ۱۶/۶۷ درصد استاد بود. نتایج تحلیل مضمون مقاله‌های مرتبط با حیطه پژوهش و مصاحبه با خبرگان آشنا به حیطه پژوهش در جدول ۴ قابل مشاهده است.

جدول ۴. تحلیل مضمون مقاله‌های مرتبط با حیطه پژوهش و مصاحبه با خبرگان آشنا به حیطه پژوهش

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
انعطاف‌پذیری	انعطاف در اهداف	با ۲ مضمون پایه تربیت ذهن انعطاف‌پذیر و گسترش ظرفیت‌های ذهنی
	انعطاف در برنامه‌ها	با ۳ مضمون پایه برنامه‌ریزی غیرخطی، تنوع در برنامه‌ریزی و انعطاف در اجرای برنامه
	انعطاف در مدیریت	با ۳ مضمون پایه نگرش باز سیستم آموزشی، سیالی در اداره کلاس و خلق دانش در کلاس
هدف	بستر هدف‌گذاری هیوتاگوژیکی	با ۳ مضمون پایه توجه به تحولات در هدف‌گذاری، هدف‌گذاری با توجه به ناشناخته‌های آینده و شکل‌دهی ساختارهای نوین آموزشی
	همه‌جانبه‌نگری در هدف‌گذاری	با ۵ مضمون پایه هدف‌گذاری همه‌جانبه، هدف‌گذاری منحصربه‌فرد، هدف‌گذاری یادگیری روش یادگیری، هدف‌گذاری تفکر گروهی و دانش نوین در هدف‌گذاری
محتوا	گسترده‌گی محتوا	با ۳ مضمون پایه تنوع محتوا، جستجوی علمی محتوا و فراتر از کتاب
	تولید محتوا	با ۵ مضمون پایه تولید محتوای اشتراکی معلم و دانش‌آموز، محتوای یادگیرنده تولید، تولید گروهی محتوا، یادگیری روش‌های تولید محتوا و نظارت بر تولید محتوا
محتوای کاربردی	محتوای کاربردی	با ۵ مضمون پایه محتوای علمی، محتوای ویژه مهارت نوشتن، محتوای مبتنی بر کارورزی، برانگیزاننده گفتگوهای یادگیری و قابلیت عملیاتی‌سازی محتوا
	محتوای مهارتی	با ۳ مضمون پایه محتوای مهارت‌های زندگی - اجتماعی، محتوای مهارت‌های ارتباطی - فرهنگی و محتوای مهارت‌های حرفه‌ای
یادگیرنده	یادگیرنده خودتعیین‌گر	با ۴ مضمون پایه یادگیرنده انتخاب‌گر، یادگیرنده پرسش‌گر، یادگیرنده جستجوگر و یادگیرنده برنامه‌ریز
	مشارکت‌همیارانه خلاق	با ۳ مضمون پایه همیاری در یادگیری، خلاقیت اشتراکی و فعالیت‌های تیمی
	عاملیت یادگیرنده	با ۶ مضمون پایه خودتوسعه‌ای، طراحی فعالیت‌های یادگیری، منحصربه‌فردی یادگیرنده، یادگیری غیرخطی، یادگیری عمیق و به‌کارگیری مهارت‌ها
تسهیل‌گری	انگیزه درونی	با ۲ مضمون پایه تمایل ذاتی به یادگیری و به‌کارگیری آموخته‌ها
	کلاس هیوتاگوژیکی	با ۳ مضمون پایه کلاس سازنده‌گرا، کلاس چالش‌گرا و کلاس فعال
	مهارت‌های معلمان هیوتاگوژیکی	با ۷ مضمون پایه مهارت‌های تسهیل‌گری، مهارت در انواع روش‌های تدریس، مهارت‌های الکترونیکی برای تدریس، مهارت‌های اجتماعی، قابلیت یادگیری معلم، برخورداری تفکر انتقادی و تفکر سیستمی معلم
فناوری آموزشی	تدریس اصیل	با ۴ مضمون پایه مشاهده‌گری در محیط واقعی، تدریس عملی در کلاس، مشارکت‌دهی دانش‌آموزان و گفتگو درباره محتواهای یادگیرنده تولید
	فرصت‌سازی برای دانش‌آموز	با ۷ مضمون پایه فرصت خودتعیین‌گری، دادن فرصت خلاقانه، ایجاد درگیری تحصیلی، ایجاد درک عمیق، ایجاد انگیزه درونی، ایجاد فضای همیاری و توجه به منطقه تقریبی رشد
	آموزش مهارت‌های هیوتاگوژیکی	با ۳ مضمون پایه آموزش حل مسئله، یادگیری آموزی به دانش‌آموزان و آموزش مهارت‌های طراحی یادگیری
تفکر	کلاس فناورانه	با ۵ مضمون پایه یادگیری دیجیتالی، تدریس دیجیتالی، کتابخانه دیجیتالی، طراحی و تولید محتوای دیجیتالی و یادگیرنده تکنولوژیست آموزشی
	ابزارهای آموزشی فناورانه	با ۳ مضمون پایه ابزار آموزشی وب، فضای ابری و تکنولوژی سیار
	شبکه‌های اجتماعی	با ۴ مضمون پایه تعامل یادگیری از طریق رسانه، اجتماع یادگیری گسترده و باز، تلفیق رسانه اجتماعی و برنامه‌درسی و میانجی‌گری رسانه‌ها
ارزشیابی	تفکر سیستمی	با ۴ مضمون پایه تقویت تفکر سیستمی، آینده‌نگری، درک پیچیدگی‌ها و یادگیری درک روابط بین پدیده‌ها
	تفکر انتقادی	با ۲ مضمون پایه یادگیری تحلیل و تفسیر انتقادی و نقد و ارزیابی انتقادی
	تفکر گروهی	با ۲ مضمون پایه جستجوی متفکرانه و همیاری در تفکر
نقش معلم در سنجش	سنجش هیوتاگوژیکی	با ۹ مضمون پایه سنجش انعطاف‌پذیر، سنجش مذاکره‌ای، سنجش اصیل، سنجش مستمر، سنجش دیالکتیکی، همسال‌سنجی، سنجش اجتماعی، سنجش عمل‌محوری و سنجش والدین
	نقش دانش‌آموز در سنجش	با ۳ مضمون پایه بازیابی برنامه‌ها، ارائه بازخورد و ارزشیابی‌های متنوع با توجه به اهداف
	انتخاب در سنجش	با ۴ مضمون پایه خودارزیابی مداوم دانش‌آموز، یادگیری از خطاها، فراشناخت در سنجش و مشارکت دانش‌آموز در سنجش
		با ۳ مضمون پایه استقلال معلم، استقلال دانش‌آموز و قراردادهای سنجشی

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، برای برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه در مضمون فراگیر انعطاف‌پذیری ۸ مضمون پایه در ۳ مضمون سازمان‌دهنده شامل انعطاف در اهداف (با ۲ مضمون پایه تربیت ذهن انعطاف‌پذیر و گسترش ظرفیت‌های ذهنی)، انعطاف در برنامه‌ها (با ۳ مضمون پایه برنامه‌ریزی غیرخطی، تنوع در برنامه‌ریزی و انعطاف در اجرای برنامه) و انعطاف در مدیریت (با ۳ مضمون پایه نگرش باز سیستم آموزشی، سیالی در اداره کلاس و خلق دانش در کلاس)، در مضمون فراگیر هدف ۸ مضمون پایه در ۲ مضمون سازمان‌دهنده شامل بستر هدف‌گذاری هیوتاگوژیکی (با ۳ مضمون پایه توجه به تحولات در هدف‌گذاری، هدف‌گذاری با توجه به ناشناخته‌های آینده و شکل‌دهی ساختارهای نوین آموزشی) و همه‌جانبه‌نگری در هدف‌گذاری (با ۵ مضمون پایه هدف‌گذاری همه‌جانبه، هدف‌گذاری منحصربه‌فرد، هدف‌گذاری یادگیری روش یادگیری، هدف‌گذاری تفکر گروهی و دانش نوین در هدف‌گذاری)، در مضمون فراگیر محتوا ۱۶ مضمون پایه در ۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل گستردگی محتوا (با ۳ مضمون پایه تنوع محتوا، جستجوی علمی محتوا و فراتر از کتاب)، تولید محتوا (با ۵ مضمون پایه تولید محتوای اشتراکی معلم و دانش‌آموز، محتوای یادگیرنده تولید، تولید گروهی محتوا، یادگیری روش‌های تولید محتوا و نظارت بر تولید محتوا)، محتوای کاربردی (با ۵ مضمون پایه محتوای علمی، محتوای ویژه مهارت نوشتن، محتوای مبتنی بر کارورزی، برانگیزاننده گفتگوهای یادگیری و قابلیت عملیاتی‌سازی محتوا) و محتوای مهارتی (با ۳ مضمون پایه محتوای مهارت‌های زندگی - اجتماعی، محتوای مهارت‌های ارتباطی - فرهنگی و محتوای مهارت‌های حرفه‌ای)، در مضمون فراگیر یادگیرنده ۱۵ مضمون پایه در ۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل یادگیرنده خودتعیین‌گر (با ۴ مضمون پایه یادگیرنده انتخاب‌گر، یادگیرنده پرسش‌گر، یادگیرنده جستجوگر و یادگیرنده برنامه‌ریز)، مشارکت همیارانه خلاق (با ۳ مضمون پایه همیاری در یادگیری، خلاقیت اشتراکی و فعالیت‌های تیمی)، عاملیت یادگیرنده (با ۶ مضمون پایه خودتوسعه‌ای، طراحی فعالیت‌های یادگیری، منحصربه‌فردی یادگیرنده، یادگیری غیرخطی، یادگیری عمیق و به‌کارگیری مهارت‌ها) و انگیزه درونی (با ۲ مضمون پایه تمایل ذاتی به یادگیری و به‌کارگیری آموخته‌ها)، در مضمون فراگیر تسهیل‌گری ۲۴ مضمون پایه در ۵ مضمون سازمان‌دهنده شامل کلاس هیوتاگوژیکی (با ۳ مضمون پایه کلاس سازنده‌گرا، کلاس چالش‌گرا و کلاس فعال)، مهارت‌های معلمان هیوتاگوژیکی (با ۷ مضمون پایه مهارت‌های تسهیل‌گری، مهارت در انواع روش‌های تدریس، مهارت‌های الکترونیکی برای تدریس، مهارت‌های اجتماعی، قابلیت یادگیری معلم، برخورداری تفکر انتقادی و تفکر سیستمی معلم)، تدریس اصیل (با ۴ مضمون پایه مشاهده‌گری در محیط واقعی، تدریس عملی در کلاس، مشارکت‌دهی دانش‌آموزان و گفتگو درباره محتواهای یادگیرنده تولید)، فرصت‌سازی برای دانش‌آموز (با ۷ مضمون پایه فرصت خودتعیین‌گری، دادن فرصت خلاقانه، ایجاد درگیری تحصیلی، ایجاد درک عمیق، ایجاد انگیزه درونی، ایجاد فضای همیاری و توجه به منطقه تقریبی رشد) و آموزش مهارت‌های هیوتاگوژیکی (با ۳ مضمون پایه آموزش حل مسئله، یادگیری آموزی به دانش‌آموزان و آموزش مهارت‌های طراحی یادگیری)، در مضمون فراگیر فناوری آموزشی ۱۲ مضمون پایه در ۳ مضمون سازمان‌دهنده شامل کلاس فناورانه (با ۵ مضمون پایه یادگیری دیجیتالی، تدریس دیجیتالی، کتابخانه دیجیتالی، طراحی و تولید محتوای دیجیتالی و یادگیرنده تکنولوژیست آموزشی)، ابزارهای آموزشی فناورانه (با ۳ مضمون پایه ابزار آموزشی وب، فضای ابری و تکنولوژی سیار) و شبکه‌های اجتماعی (با ۴ مضمون پایه تعامل یادگیری از طریق رسانه، اجتماع یادگیری گسترده و باز، تلفیق رسانه اجتماعی و برنامه‌درسی و میانجی‌گری رسانه‌ها)، در مضمون فراگیر تفکر ۸ مضمون پایه در ۳ مضمون سازمان‌دهنده شامل تفکر سیستمی (با ۴ مضمون پایه تقویت تفکر سیستمی، آینده‌نگری، درک پیچیدگی‌ها و یادگیری درک روابط بین پدیده‌ها)، تفکر انتقادی (با ۲ مضمون پایه یادگیری تحلیل و تفسیر انتقادی و نقد و ارزیابی انتقادی) و تفکر گروهی (با ۲ مضمون پایه جستجوی متفکرانه و همیاری در تفکر) و در مضمون فراگیر ارزشیابی ۱۹ مضمون پایه در ۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل سنجش هیوتاگوژیکی (با ۹ مضمون پایه سنجش انعطاف‌پذیر، سنجش مذاکره‌ای، سنجش اصیل، سنجش مستمر، سنجش دیالکتیکی، همسال‌سنجی، سنجش اجتماعی، سنجش عمل‌محوری و سنجش والدین)، نقش معلم در سنجش (با ۳ مضمون پایه بازبینی برنامه‌ها، ارائه بازخورد و ارزشیابی‌های متنوع با توجه به اهداف)، نقش دانش‌آموز در سنجش (با ۴ مضمون پایه خودارزیابی مداوم دانش‌آموز، یادگیری از خطاها، فراشناخت در سنجش و مشارکت دانش‌آموز در سنجش) و انتخاب در سنجش (با ۳ مضمون پایه استقلال معلم، استقلال دانش‌آموز و قراردادهای سنجشی) شناسایی شد.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نقش و اهمیت برنامه‌درسی در موفقیت نظام‌های آموزشی و بهره‌گیری از برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی برای آن، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد و مولفه‌های برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه انجام شد.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد برای برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه در مضمون فراگیر انعطاف‌پذیری ۸ مضمون پایه در ۳ مضمون سازمان‌دهنده شامل انعطاف در اهداف، انعطاف در برنامه‌ها و انعطاف در مدیریت، در مضمون فراگیر هدف ۸ مضمون پایه در ۲ مضمون سازمان‌دهنده شامل بستر هدف‌گذاری هیوتاگوژیکی و همه‌جانبه‌نگری در هدف‌گذاری، در مضمون فراگیر محتوا ۱۶ مضمون پایه در ۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل گستردگی

محتوا، تولید محتوا، محتوای کاربردی و محتوای مهارتی، در مضمون فراگیر یادگیرنده ۱۵ مضمون پایه در ۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل یاگیرنده خودتعیین‌گر، مشارکت همیارانه خلاق، عاملیت یادگیرنده و انگیزه درونی، در مضمون فراگیر تسهیل‌گری ۲۴ مضمون پایه در ۵ مضمون سازمان‌دهنده شامل کلاس هیوتاگوژیکی، مهارت‌های معلمان هیوتاگوژیکی، تدریس اصیل، فرصت‌سازی برای دانش‌آموز و آموزش مهارت‌های هیوتاگوژیکی، در مضمون فراگیر فناوری آموزشی ۱۲ مضمون پایه در ۳ مضمون سازمان‌دهنده شامل کلاس فناورانه، ابزارهای آموزشی فناورانه و شبکه‌های اجتماعی، در مضمون فراگیر تفکر ۸ مضمون پایه در ۳ مضمون سازمان‌دهنده شامل تفکر سیستمی، تفکر انتقادی و تفکر گروهی و در مضمون فراگیر ارزشیابی ۱۹ مضمون پایه در ۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل سنجش هیوتاگوژیکی، نقش معلم در سنجش، نقش دانش‌آموز در سنجش و انتخاب در سنجش‌شناسایی شد. این یافته‌ها از جهاتی همسو با یافته‌های پژوهش‌های *Abili and Mazari (2021)*، *Torfi et al (2020)*، *Shafiee and Bakhshimaneh Geshti (2019)* و *Safae Movahed (2019)* بود.

در تشریح یافته‌های این مطالعه می‌توان گفت که هیوتاگوژی بر مبنای نظریه خودتعیین‌گری ابداع شده است و در واقع، فرانظریه‌ای در زمینه انگیزش می‌باشد که درباره انگیزش درونی و بیرونی تکامل یافته و در زمینه‌های متعددی از قبیل رشد فردی، بهزیستی، سلامت، فرزندپروری و تعلیم‌وتربیت کاربردهای فراوانی دارد. امروز با وجود رویکرد هیوتاگوژی هیچ مانعی برای یادگیری موثر وجود ندارد و واضح است که این رویکرد قادر به تأمین نیازهای یادگیرندگان قرن بیست و یکم می‌باشد. معلمان این قرن وظیفه دارند تا یادگیرندگانی مادام‌العمر را توسعه دهند که بتوانند در اقتصاد دانش‌جهانی زنده بمانند و رشد کنند. یعنی یادگیرندگانی که توانایی استفاده موثر و خلاقانه از مهارت‌ها و شایستگی‌های را در موقعیت‌های جدید در یک جهان پیچیده و در حال تغییر داشته باشند. بنابراین، دیگر روش‌های آموزش و تدریس قدیمی در آماده‌سازی یادگیرندگان برای پیشرفت به‌ویژه در محل کار کاملاً کافی نیست و نیاز به یک رویکرد خودگردانی می‌باشد. منظور رویکردی است که در آن یادگیرنده به آنچه یاد می‌گیرد و نحوه یادگیری آن تأمل و تفکر کند و در آن معلمان نحوه یادگیری خود را به یادگیرندگان یاد دهند.

بیش از یک قرن است که نظام آموزش و پرورش به دلیل بهره‌گیری از رویکرد رفتاری که یادگیری را فقط تغییر در رفتار انسان دانسته آسیب دیده است. با ردّ این رویکرد، امروزه معلمان وظیفه دارند به دانش‌آموزان کمک کنند تا در مسیر آموزش و یادگیری مادام‌العمر قرار گیرند. زیرا یک تغییر انقلابی در یادگیری انسان ایجاد شده است و این تغییر کل سیستم آموزشی قرن بیست و یکم را تحت تأثیر قرار می‌دهد و هیچ مانعی دیگر برای یادگیری موثر وجود ندارد و امروزه آموزش و یادگیری یک ماجراجویی است که هیچ محدودیتی در قدرت ذهن انسان در ساخت دانش ندارد. مهارت‌های یادگیری مبتنی بر رویکرد هیوتاگوژی افراد را قادر می‌سازد تا با موفقیت نیازهای خود را که مطابق با شرایط دائماً در حال تغییر هستند، برآورده سازند. هیوتاگوژی یک مدل جامع از یادگیری خودتعیین‌گری است که ریشه در آندراگوژی دارد و دانش‌آموز و یادگیرنده را در مرکز فرایند یادگیری قرار می‌دهد. بنابراین، هیوتاگوژی و برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی یک رویکرد کاملاً جامع است که به دانش‌آموزان می‌آموزد که چگونه یادگیرند و شایستگی‌ها و مهارت‌های موردنیاز برای زندگی فردی و اجتماعی را کسب نمایند. بر اساس این نوع برنامه‌درسی، دانش‌آموزان هر زمانی که آماده باشند و تمایل به دریافت اطلاعات داشته باشند، یاد می‌گیرند و یادگیری به صورت تصادفی و منظم در برخورد با نیازها صورت می‌گیرد و پیاده‌سازی این نوع برنامه‌درسی مستلزم تغییر روش‌های تدریس معلمان به راهنماکنندگان مداوم، بازخورددهندگان، تسهیل‌کنندگان یادگیری، تأمین‌کنندگان منابع و حمایت‌کنندگان از دانش‌آموزان در جریان تجربه‌های یادگیری است.

به‌طور کلی برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی باعث ایجاد همکاری بین یادگیرندگان می‌شود و توانایی تفکر در آنها را بهبود می‌بخشد و به آنان می‌آموزد که پذیرش کورکورانه نداشته باشند. ماهیت یادگیری به صورت هیوتاگوژی یا خودتعیین‌گری به صورتی است که منجر به حل مسئله در دانش‌آموزان می‌شود و به آنان در مواجهه با چالش‌های و رفتارهای اجتماعی کمک می‌کند. در عین حال، هیوتاگوژی به یادگیرنده کمک می‌کند تا فضای ذهنی خود را توسعه دهد و یادگیرنده به‌عنوان معمار یادگیری، فرایند یادگیری خود را بهبود بخشد. در نتیجه، استفاده و بهره‌گیری از رویکرد برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی در نظام آموزشی در کسب مهارت‌های مورد نیاز جامعه جهانی در حال رقابت اهمیت زیادی دارد. بنابراین، برای تحقق برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه می‌توان از طریق تحقق مضمون‌های فراگیر انعطاف‌پذیری، هدف، محتوا، یادگیرنده، تسهیل‌گری، فناوری آموزشی، تفکر و ارزشیابی با استفاده از مضمون‌های سازمان‌دهنده و پایه برای هر یک از آنها عمل کرد.

پژوهش حاضر یک پژوهش کیفی است و همه محدودیت‌های این روش پژوهشی را دارا می‌باشد. همچنین، درباره برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی پژوهش‌های اندکی انجام شده و همین امر امکان مقایسه نتایج این مطالعه را با آنها دشوار می‌سازد و لازم به ذکر است که هیچ پژوهشی درباره برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی در نظام آموزش و پرورش یافت نشد. بنابراین، انجام پژوهش‌های بیشتر درباره برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی لازم و ضروری به نظر می‌رسد. افزون بر آن، احساس نیاز می‌شود تا برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی برای دوره اول متوسطه و حتی دوره اول و دوم ابتدایی و حتی نظام آموزش عالی نیز مورد بررسی قرار

گیرد. نتایج این مطالعه درباره برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی در دوره دوم متوسطه دارای تلویحات کاربردی بسیاری برای متخصصان و برنامه‌ریزان نظام آموزش و پرورش دارد و آنان بر اساس نتایج این مطالعه می‌توانند گام موثری در جهت تحقق برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی در نظام آموزش و پرورش بردارند. همچنین، طبق مضامین شناسایی شده حاصل از یادداشت‌برداری از مقاله‌ها و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان نشان داد برای برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی دوره دوم متوسطه، برای بهبود برنامه‌درسی هیوتاگوژیکی باید زمینه را برای تحقق مضامین شناسایی شده فراهم آورد.

موازین اخلاقی

در پژوهش حاضر همه موازین اخلاقی از جمله امانت‌داری در یادداشت‌برداری از مقاله و رازداری و محرمانگی در مصاحبه با خبرگان رعایت شد.

تشکر و قدردانی

در پایان، از همه کسانی که سهمی در این پژوهش داشتند، تشکر می‌شود.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان این مقاله تقریباً سهمی برابر در تهیه و تنظیم مقاله حاضر داشتند.

تعارض منافع

در این مطالعه هیچ تضاد منافی وجود نداشت.

References

- Abili Kh, Mazari E. (2021). Providing a heutagogical self-development model in the electronic context (A model for leadership of learning). *Encyclopedia of Digital Transformation*, 2(1): 1-17. doi: 10.22034/dtj.2021.293786.1016 (In Persian)
- Anand N, Pujar S, Rao S. (2021). A heutagogical interactive tutorial involving Fishbowl with Fish Battle and Round Robin Brainstorming: A novel syndicate metacognitive learning strategy. *Medical Journal of Armed Forces India*, 77(1): 73-78. doi: 10.1016/j.mjafi.2020.12.003
- Aslani E, Vala R, Nazem F. (2023). Provide a model of entrepreneurship-based curriculum in secondary school (Case study: Secondary schools in Alborz province). *Iranian Society of Sociology of Education*, 9(2): 1-12. doi: 10.22034/ijes.2021.541983.1184 (In Persian)
- Bakar, M. Y. A., Baharun, H., & Hasanah, N. S. (2022). Heutagogy in improving metacognitive intelligence of students in Pesantren. *Journal An-Nafs: Kajian Penelitian Psikologi*, 7(2): 184-196. doi: 10.33367/psi.v7i2.2503
- Bansal S, Sherif YA, Nuchtern JG, Rosengart TK, Davis RW. (2023). A comprehensive curriculum for the American academic global surgery trainee: Addressing an educational need. *The American Journal of Surgery*, 226(5): 721-725. doi: 10.1016/j.amjsurg.2023.06.016
- Donnelly JE, Hillman CH, Greene JL, Hansen DM, Gibson CA, Sullivan DK, et al. (2017). Physical activity and academic achievement across the curriculum: Results from a 3-year cluster-randomized trial. *Preventive Medicine*, 99: 140-145. doi: 10.1016/j.ypmed.2017.02.006
- Ghasemi A, Pirani Z, Nateghi F. (2022). Development and validation of an integrated curriculum model in elementary school virtual education in the context of the Covid-19 epidemic. *Iranian Society of Sociology of Education*, 8(1): 137-149. (In Persian)
- Green RD, Schlairet MC. (2017). Moving toward heutagogical learning: Illuminating undergraduate nursing students' experiences in a flipped classroom. *Nurse Education Today*, 49: 122-128. doi: 10.1016/j.nedt.2016.11.016
- Hainsworth N, Dowse E, Cummins A, Ebert L, Foureur M. (2022). Heutagogy: A self-determined learning approach for midwifery continuity of care experiences. *Nurse Education in Practice*, 60: 103329. doi: 10.1016/j.nepr.2022.103329
- Hosseini SB, Sadeghi A, Khosravi Babadi AA, Davaei M. (2023). Synthesis of the extracurricular curriculum components. *Iranian Society of Sociology of Education*, 9(1): 23-32. doi: 10.22034/ijes.2021.541983.1184 (In Persian)
- Lock J, Lakhal S, Cleveland-Innes M, Arancibia P, Dell D, De Silva N. (2021). Creating technology-enabled lifelong learning: A heutagogical approach. *British Journal of Educational Technology*, 52(4): 1646-1662. doi: 10.1111/bjet.13122
- Lynch M, Sage T, Hitchcock LI, Sage M. (2021). A heutagogical approach for the assessment of Internet Communication Technology (ICT) assignments in higher education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 18(55): 1-16. doi: 10.1186/s41239-021-00290-x
- Narayan V, Herrington J, Cochrane C. (2019). Design principles for heutagogical learning: Implementing student-determined learning with mobile and social media tools. *Australasian Journal of Educational Technology*, 35(3): 86-101. doi: 10.14742/ajet.3941
- Parmuz M, Saber Garakani A, Hanifi F. (2023). Investigating the status of evaluation components of curriculum quality in the elementary schools of Tehran city. *Iranian Society of Sociology of Education*, 9(1): 231-242. doi: 10.22034/ijes.2021.541983.1184 (In Persian)
- Pender T, Boi L, Smith BK. (2020). Implementation and evaluation of a novel high value care curriculum in a single academic department of surgery. *Journal of the American College of Surgeons*, 231(4): 248-249. doi: 10.1016/j.jamcollsurg.2020.07.378
- Rau G. (2021). Development of component analysis to support a research-based curriculum for writing engineering research articles. *English for Specific Purposes*, 62: 46-57. doi: 10.1016/j.esp.2020.12.001
- Rusli R, Rahman A, Abdullah H. (2020). Student perception data on online learning using heutagogy approach in the faculty of mathematics and natural sciences of Universitas Negeri Makassar, Indonesia. *Data in Brief*, 29: 105152. doi: 10.1016/j.dib.2020.105152
- Safae Movahed S. (2019). Heutagogy-based workplace curriculum development model (HWCDM). *Journal of Curriculum Studies*, 12(51): 5-26. (In Persian)
- Shafiee N. (2023). Identifying and ranking the professional qualifications of secondary school teachers in the heutagogy approach. *Curriculum Research*, 4(1): 28-47.

- Shafiee N, Bakhshimanesh Geshti Sh. (2019). Distance education curriculum in the view of heutagogy. 3rd National Conference on Psychology, Education and Lifestyle, 1-16.
- Shafiee N. (2018). Self-determination curriculum in the view of heutagogy. 5rd National Conference on Psychology, Education and Lifestyle, 1-17.
- Smith GF, Jung H, Zenker F. (2022). From task-based needs analysis to curriculum evaluation: Putting methodological innovations to the test in an English for academic purposes program. *English for Specific Purposes*, 66: 80-93. doi: 10.1016/j.esp.2022.01.001
- Torfi J, Nateghi F, Jalalvandi M. (2020). Study of the position of Pedagogy, andragogy and heutagogy educational Approaches in high school teacher's professional development. *Journal of School Administration*, 8(1): 77-96. doi: 10.34785/J010.2020.524 (In Persian)
- Torfi J, Nateghi F, Jalalvandi M. (2021). Providing the desired model of in-service training program for teachers with regard to educational approaches of pedagogy, andragogy and heutagogy. *Journal of Curriculum Development and Educational Planning Research*, 10(2): 1-30. (In Persian)
- Teszeny E, Devecchi C, Richardson T. (2020). Enhancing learning for early years foundation degree students: Empowerment through heutagogy and reflecting on the notion of knowledgeable others. *Polish Journal of Educational Studies*, 72(1): 25-44. doi: 10.2478/poljes-2019-0003
- Udugama IA, Bayer C, Baroutian S, Gernaey KV, Yu W, Young BR. (2022). Digitalisation in chemical engineering: Industrial needs, academic best practice, and curriculum limitations. *Education for Chemical Engineers*, 39: 94-107. doi: 10.1016/j.ece.2022.03.003
- VanLangen KM, Elder KG, Young M, Sohn M. (2020). Academic electronic health records as a vehicle to augment the assessment of patient care skills in the didactic pharmacy curriculum. *Currents in Pharmacy Teaching and Learning*, 12(9): 1056-1061. doi: 10.1016/j.cptl.2020.04.004
- Yoto Y, Ulfatin N, Zahro A, Putra ABNR, Subandi MS, Rochmawati R, Santoso A. (2022). The heutagogy model of learning innovation in increasing the skill needs of the digital era of vocational students. *Jurnal Ilmu Pendidikan*, 28(2): 98-104. doi: 10.17977/um048v28i2p98-104
- Yusuf M, Samsura DAA, Yuwono PSH. (2018). Toward a framework for an undergraduate academic tourism curriculum in Indonesian Universities: Some perspectives from stakeholders. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 22: 63-74. doi: 10.1016/j.jhlste.2018.02.003